

«LA GATA I EL BELITRE»

Una cançó moderna

Joan Figueres

«La gata i el belitre» és una cançó bastant sentida però poc cantada. No podem dir que sigui una cançó bonica des del punt de vista emotiu, melòdic, o, com diuen alguns cançoners, *de tonada coadjuvadora*, però es deixa cantar. Jo la vaig aprendre de jove, quan era cantaire d'un cor mixt a la meua ciutat. Allà la cantavem harmonitzada a quatre veus, i, com tantes d'altres («El rossinyol», «La dama d'Aragó», «Sota de l'om», «El noi de la mare», etc.), ens omplia el cor d'un sentiment *popular i tradicional*. Té una estructura musical molt simple: dues frases en to menor, de vuit compassos i de ritme binari (A i B) repetides (A,A i B,B). El text ens conta una història ingènua i innocent: *s'ha perdut alguna cosa i no sé qui l'haurà trobat*. El gos o el gat? El relat posa de manifest que a casa hom prefereix el gat i, per tant, el gos s'ha de quedar *defora...*, fins que, amb l'arribada del bon temps, caldrà empaitar la guineu (amb l'ajuda del gos). Un tema bastant rural, amb proliferació de paraules i construccions arcaiques o poc usades avui (*ca, som anat, defora, codolejat... i belitre*). Belitre? Pel context de la cançó podem deduir que es refereix al gos, però exactament, què vol dir? Certament, la paraula surt al diccionari (el Fabra o el de l'Enciclopèdia Catalana) definit com a «home roí», res més. En castellà, per comparar, el *Diccionario de la Real Acadèmia* diu: «BELITRE, (del fr. *belitre*, que ve del ger. *bettler*.) *mendigo/captaire, pidolaire// fam. pícaro/murri, entremaliat//, ruín, de viles costumbres/roí, de mals costums*». Per altra banda, he consultat l'*Enciclopèdia de la Fantasia Popular Catalana*, de Joan Soler i Amigó (Barcanova, 1998), i no s'hi inclou cap entrada per a la paraula «belitre». Quan parla de gos, repassa els costums i creences, des de l'antiguitat i a diferents cultures. Esmenta les baralles amb els gats, el tracte amb els humans, el situa en diferents àmbits (refranyer, cançoner, rondallari, literaura, folklore, fórmules...), però en cap cas apareix la paraula «belitre». Malgrat tot, podem convenir que «belitre», en aquest cas, és el gos.

Aquesta mena de misteri al voltant del propi títol dona a la cançó, crec jo, un valor afegit de tradicionalitat, com tants d'altres casos en què una cançó conté paraules que, tot i ser incorrectes o inventades, tenen un sentit, ja sigui real o figurat (p.e. «lumberbigudí», a «La ploma de perdiu»; el

major «lluminar», a «El cant dels ocells»; aquell «braç de criatura», a «L'hostal de la Peira»...).

He buscat la cançó als cançoners. Ho he fet entre trenta reculls diferents de cançons catalanes, des dels més generals (*Obra del Cançoner Popular, Costumari Català*, de Joan Amades), fins als més concrets (*Cançoner de Pineda, Cançoner de Càlic*), passant per molts d'altres de divulgació (*Folklore de Catalunya-Cançoner*, de Joan Amades; *Punt de Trobada*). El resultat ha estat el següent:

- CANÇONER POPULAR. *Cançons Populares Catalanes aplegades per Aureli Campany*. Barcelona, 1980. Facsímil de l'edició apareguda entre el 1901 i el 1913 (Cançó LXXXVIII).
- SUBIRÀ, Josep. *Cançons Populares Catalanes*. Barcelona: Editorial Millà, 1990 (19481) (p. 16 i 17).
- AMADES, Joan. *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Barcelona: Editorial Selecta., 1979. (19511) Biblioteca Perenne (p. 741).
- MAIDEU, Joaquim. *Llibre de Cançons. Crestomatia de cançons tradicionals catalanes*. Vic: Eumo Editorial, 1992 (p. 151-152).
- ARNELLA, Jaume. *Repertori bàsic de cançons populars*. Barcelona: Editorial Alta Fulla, 1995 (p. 8).
- BLASCO, Artur. *A peu pels camins del cançoner*. Barcelona: Edicions CAT, 2000 (Vol. II, p. 310-311).

En tot el material consultat, la cançó «La gata i el belitre» només hi apareix en sis casos. D'aquests sis, cal fer-ne la següent tria:

- El *Llibre de Cançons*, de Joaquim Maideu, cita tres fonts: 1) *Cançoner popular*, d'Aureli Campmany; 2) *Cançons Populares Catalanes*, de Josep Subirà, i 3) *Cançoner*, de Joan Amades. És ben clar que la *Crestomatia* només recull la cançó dels tres llibres citats i, per tant, no aporta cap dada nova.
- *El Bàsic de Cançons*, de Jaume Arnella, només cita com a font l'enregistrament discogràfic del grup Bitayna al disc *Tradicionalisme 1990*. La melodia és exacta a la que dona Maideu.
- *A peu pels camins del cançoner* recull la cançó de llavis d'Antònia Casas, de Bagà, l'any 1990. La melodia donada és la mateixa que les d'Arnell i Maideu.

Així doncs, haurem de treballar a partir de només tres cançoners, que són, crec jo, els que apor-

La gata i el belitre

De la ga - ta i el be - li - tre jo us di - ré lo que ha pas - sat: s'ha per - dut al - gu - na
co - sa, no sé qui l'hau - rà tro - bat. Si se - rà el gos o bé el gat, a la
nyi - go, nyi - go, nyi - go, si se - rà el gos o bé el gat, a - quell qui l'hau - rà tro - bat.

ten alguna dada significativa. Ja he dit que la *Crestomatia* fa referència, justament, a aquestes tres versions, però no la compara. En tots tres casos, la melodia és la mateixa, però hi ha alguna diferència. La partitura de Campmany és escrita en la tonalitat de *re* menor, però no sensibilitza el setè grau, és a dir, deixa el *do* natural (vegeu més amunt, a la partitura, els dos únics *do* greus que, en aquest cas, jo he deixat sostinguts perquè en dono la versió de la *Crestomatia*). La de Josep Subirà, en canvi, és en *re* menor i sí que sensibilitza el setè grau, o sigui, fa el *re* de la frase B sostingut. I, pel que fa a Joan Amades, la cançó és a l'entrada 3.265, a la pàgina 741. Diu que és cantada per la Ginyano, de Barcelona, el 1918. També diu que la podem trobar a CAMPANY, Aureli. *Cançoners Populars*; GUASCH, Joan. *Cançons Populares Catalanes*. Barcelona, 1901; BALDELLÓ, Francesc, pvre. *Cançoners Populars de l'Excursionista*. Barcelona, 1934; SUBIRÀ, Josep. *Cançons Populares Catalanes*, 1948; i COLL, A. *Cançons populares catalanes per a cant i piano*. Barcelona: s.d. Ja en coneixem dos (Campmany i Subirà). Dels altres, no n'he pogut trobar cap informació. Però a l'Amades no hi ha la música, simplement diu: «NOTES: Es canta amb la tonada de la cançó 2.282». Aquesta cançó és «La capta del llop» (la sabíeu?). La tonada és exactament igual a les que fan *la sensible*, però en la tonalitat de *fa* menor. La primera estrofa de la lletra diu així: «Sortiu, gent a la finestra / si voleu veure el traïdor, / i veureu la mala bèstia / que us en feia tanta por; / ja l'hem mort i l'hem matat, / la gara, gara, gara. / Ja l'hem mort, ja l'hem matat, / Deunos la paga aviat». (Cantada per Maria Pujol, de Castellar del Vallès, el 1918.)

Podem dir que la publicació d'aquesta cançó es fa a les primeries del segle XX. Si fem cas de les dates que trobem als cançoners, veurem que la primera publicació és del 1901, al llibre de Joan Guasch. Després vindria el cançoner de Campmany que, de fet, és un recull de fulls solts que abraça des del 1901 fins al 1913, i si bé no sabem la data exacta en què

va aparèixer, podem dir que seria cap a 1912 o 1913, ja que, del total de cent cançons, «La gata i el belitre» és la cançó 88. Seguidament trobem el de F. Baldelló, del 1934; més tard, el 1948, en Subirà; finalment l'Amades, el 1951 (encara que ell ja esmenta el Campmany). I no torna a aparèixer fins al 1992, a la *Crestomatia* (de totes maneres, encara que he consultat una trentena de reculls, no puc pas dir que aquest és un treball exhaustiu. Només és una aproximació). I, encara que en trobem d'altres, com el *Bàsic*, de Jaume Arnella, o l'*A peu*, d'Artur Blasco, ni aquests ni el d'en Maideu no aporten cap dada nova. Igualment, hem vist com en totes les aparicions la partitura només presenta una variant (el setè grau elevat), que només trobem en les versions publicades després de la de Campmany.

Potser no té cap importància el fet que no hi hagi variants significatives. Sovint hem vist com, de moltes, se'n fa una que resta per damunt de les altres com la bona o l'única versió (podríem esmentar «El rossinyol», «El testament d'Amèlia», «El comte Arnau», «El cant dels ocells», entre moltes d'altres), si bé és cert que, de totes aquestes, se'n troben moltes variants o versions per tots els reculls. Una de les causes d'aquesta uniformització de moltes cançons és la divulgació que n'han fet els orfeons i les entitats corals mitjançant harmonitzacions per a dues, tres i quatre veus (o més), per a veus d'homes o mixtes. Aquesta uniformització és obligada a l'hora de fer-ne un arranjament musical. Exigències del text, la melodia, l'harmonia o el ritme, provoquen, de vegades, arranjaments i adaptacions que, en molts casos i degut a la forta divulgació que per aquesta causa tindran, queden com a definitius. Potser és per això que «La gata i el belitre» és popular entre la gent gran d'avui dia, però, en canvi, no és present en gaire reculls. Potser el cas és a l'inrevés. Que es tracti d'una cançó difosa mercès als grups corals, que al mateix temps són una porta d'entrada a d'altres grups, com ara les escoles, centres d'esbarjo (excursionistes, d'esplai, de costura, religiosos, etc.).

75

CANÇONER

Al començament ja m'he referit a una harmonització per a cor mixt. El seu autor, Francesc Pujol (1878-1945), fou musicòleg, compositor, director, autor del *Diccionari de la Dansa* (en col·laboració amb Joan Amades), i director de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Romangué quarantaset anys a l'Orfeó Català (des de 1897 fins a 1944), com a cantaire, però també com a bibliotecari-arxiver, mestre auxiliar, sotsdirector i director. La seva harmonització de «La gata i el belitre» per a veus mixtes és publicada per Editorial MF (Roc-7). Segurament tingué molt a veure en la popularització d'aquesta cançó el fet que Pujol estigués tants anys en un cor, l'Orfeó Català, mirall de tots els cors i orfeons catalans durant anys, i des d'allí pogués donar a conèixer a cantaires i públic no només aquesta, sinó moltes altres cançons.

Sabem que l'antiguitat d'una tradició o d'un fet cultural és proporcional a la seva expansió territorial. Un instrument musical, per exemple, com més geogràficament extès n'és el seu ús, més reulat pot ser el seu origen. Sabem també que alguns autors, com A. Gual o el mateix J. Verdaguer, crearen cançons a imitació de les tradicionals (també Carme

Oriol, al llibre *El cançoner nadalenc català al Principat de Catalunya (1853-1951)*. Barcelona: PAM [«Biblioteca de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú», 6], ens diu: «Els orfeons van contribuir [...] a la popularització de cançons tradicionals o de cançons creades a imitació d'aquelles.». És per això que penso que «La gata i el belitre» és una cançó popular, certament, però de factura moderna, ja que, com hem vist, tampoc no apareix en reculls d'ample abast (com ara l'Obra del Cançoner Popular, on és molt freqüent localitzar una mateixa cançó, amb moltíssimes variants o versions, en una gran àrea geogràfica). Si és popular, en canvi, pot ser per la seva divulgació en cercles, sobretot urbans, de gran influència social.

Podem trobar-la en molts pocs enregistraments. Que jo sàpiga:

- BITAYNA, dins *Tradicionàrius 1990* (Tram 0001/2)
- PSÀLITE, *Cançó Tradicional Catalana* (SAGA 2001)
- *Trencadís de cançons. Les escoles al Palau* (Temps Record 2002)

LA BENITERRÀNIA

MÚSICA MEDITERRÀNIA

Us presentem una nova formació nascuda el 1987 a partir d'un col·lectiu de músics i cantadors formats en la música popular i tradicional valenciana. Al 1998 la formació pren el nom de Grup de Música Tradicional LA BENITERRÀNIA.

En els nostres concerts, donem a conèixer la savia dels nostres cants, com son les jotes, fandangos, seguidilles, boleros, cants de Batre i cants de Bressol, i el cant d'Estil valencià (l'U, l'U i Dos, l'U i Dotze i les albaes).

Els components son: Josep Aparicio **Apa**, Teresa Segarra, Vicent Carrasco, Tobal Reintero, Vicent Borrás **Faenes**, Pep Juste **Mama**, Enric Andres **Kike**

Contacte: Josep Aparicio

96 364 08 18 – 629 639 189

Tres Fan Ball

**Ball de plaça
amb música tradicional**

Contactes

Vicent 961592638

Fabrizi 617333503